

Тамара ЯЦЕНКО, Любов ГАЛУШКО,
Ірина ЄВТУШЕНКО, Світлана МАНЖАРА

ПРАЛОГІЧНІСТЬ МИСЛЕННЯ ПСИХОЛОГА В КОНТЕКСТІ ГЛИБИННО-КОРЕКЦІЙНОГО ПІЗНАННЯ

Tamara YATSENKO, Lyubov GALUSHKO,
Iryna IEVTUSHENKO, Svitlana MANZHARA

PRALOGICITY OF THE PSYCHOLOGIST'S THINKING IN THE CONTEXT OF DEEP-CORRECTIVE COGNITION

DOI: <https://doi.org/10.35774/pis2020.04.054>

УДК: 159.9.072.5

ВСТУП

Відкорегованість людини як науково-практична проблема була чітко поставлена в гуманістичному напрямі, який визначив перспективи її соціальної самореалізації через актуалізацію особистісного потенціалу [8; 13]. Формування *методу активного соціально-психологічного пізнання* (далі – АСПП) взаємопов'язане з уточненням універсально-динамічних (як і архаїчно-пралогічних) тенденцій психіки суб'єкта, що сприяло розширенню меж як практичної, так і суто науково-дослідної спроможності вказаного методу. Деструкції психіки створюють бар'єри на шляху до самореалізації в будь-якій професії, особливо у тих галузях, які побудовані на взаємоперцепції в системі “людина – людина”. Особистісна психокорекція потрібна практичному психологу як передумова професійної самореалізації з огляду на необхідність безпосередньої взаємодії з іншою людиною.

Оригінальність науково-прикладних пошуків, презентованих у статті, полягає в тому, що ми не лише забезпечуємо групову психокорекцію, а й невпинно уточнюємо її методологічні передумови, що сприяє оптимізації інструментарію діагностико-корекційного про-

цесу. АСПП вирішує подвійне завдання: (а) підтверджує практичну доцільність та результативність методу; (б) розширює перспективи релевантності наукових досліджень психіки у її цілісності (свідоме / несвідоме).

Результати АСПП узагальнено в 42 кандидатських і 3 докторських дисертаціях. Прагнучи вдосконалити методи діагностико-корекційної допомоги людині, ми пам'ятали мудрий вислів німецького філософа Кір Гофа: “немає нічого більш практичного, ніж хороша теорія”.

Перші кроки до розробки методу АСПП були пов'язані з проходженням Т. Яценко (у вісімдесятих роках) стажувань: тренінг інтерперсональний (Варшава); групова психотерапія (Гданськ, Ленінград); соціотренінг (Москва); авторитарна психотерапія (Вільнюс, Новосибірськ) та ін. Під час такої практики “ведучий групи” мав велику, і нерідко методологічно не обґрунтовану, свободу впливу на людину; почасти спостерігалась невинуватана пріоритетність “технік” над їхньою доцільністю для конкретної особи. Техніки роботи, як правило, були запозичені з інших систем, де вони мали суто авторську апробацію.

З огляду на сказане, нам стало зрозуміло, що інструментарій практичної роботи пси-

холога у системі “людина – людина” має слідувати за методологією розуміння психіки в її цілісності – “свідоме / несвідоме”. Загострилася увага й до того факту, що у царині академічної психології не забезпечується пізнання *індивідуальної неповторності психіки*. Останнє ж потребує ймовірного прогнозування (яке відрізняється від “формалізованого” неоднозначністю), розвитку інтуїції, вміння не лише “чути й бачити”, а ще й прочитувати невидимі смисли тощо. Розвиток психодинамічної теорії (з 1978 р.) упродовж десятиріччя дав змогу виявити значущість методології, яка єднає теорію й практику, відкриває перспективи в кожному конкретному випадку виходити на індивідуальну неповторність психіки особи.

Найперше, на чому була зосереджена увага, це *розкриття психодинамічних та структурних аспектів психіки у її цілісності*, які презентує “модель внутрішньої динаміки психіки” (далі – “модель”) (**рис. 1**). У пошуках адекватного методу довелося піти іншим шляхом, ніж практика соціально-психологічного тренінгу (СПТ). Увага була зосереджена на формуванні методу активного соціально-психологічного пізнання (АСПП), що сприяв глибинному розумінню психіки у її цілісності та виявленню тенденцій поведінки, які задані позадосвідними утвореннями в їхній інтегрованості з архаїзмами [28].

Зважаючи на існування двох сфер психіки (свідоме / несвідоме), було поставлено завдання досягти адекватності методів та засобів пізнання психіки у її цілісності, тобто в єдності сфер свідомого й несвідомого. Це потребувало врахування специфіки їхнього мовного самовираження, тобто поєднання вербальних та невербальних засобів у процесі глибинного пізнання. Візуалізація власної самопрезентації учасниками діагностико-корекційного процесу стала невід’ємним атрибутом методу АСПП. Останнє базується на здатності психіки до перекодування ідеальної реальності в упереджену зі збереженням інформаційних еквівалентів [2; 10; 14]. Психодинамічна система АСПП враховує як універсальність психічного, так і його індивідуалізовану неповторність у внутрішньому світі кожної особи, пізнання якої і входить у першочергові завдання.

Постановка проблеми. Метод АСПП передбачає введення прогуманістичних принципів групової взаємодії, які знімають обов’язковість дотримання соціально-дисциплінарних обмежень поведінки, що “сплетені з павутини”

численних канонізованих чорно-білих категорій, як от “добре” – “погано”, “правильно” – “неправильно” тощо. У соціумі подібна аксіоматичність “регуляторів” поведінки є необхідною, тоді як у групі АСПП вона може бути лише перешкодою на шляху глибинного пізнання.

Специфічність принципів організації групової взаємодії здавна відома та отримала належну оцінку в гуманістичній психології. Водночас, переконуючись у продуктивності такої специфічної організації взаємодії учасників АСПП, до кінця важко було зрозуміти, чому діагностико-корекційний процес так органічно поєднується з упередженістю психіки. Лише роки практики дали змогу збагнути, що такі передумови відкривають простір для вияву *пралогічного потенціалу психіки, який незмінно стримується “логічним мисленням”* (завдяки “дисциплінарним” циркулярам). Можна згадати, скільки разів за день дитина чує: “так не можна...”, або “що люди скажуть” (“будуть сміятися”) і т. ін. У групі АСПП (на перших заняттях) проходить етап “розморожування”, який дає змогу людині повернутися обличчям до самої себе у ситуації “тут і тепер” і дати волю внутрішнім побудженням, що є передумовою спонтанності поведінки. Такий підхід дозволяє виявити вектор енергетичного потенціалу позадосвідних, пралогічних утворень, які недоступні для академічно стандартизованих “технік” пізнання.

Для АСПП характерна зорієнтованість на ймовірніше прогнозування невидимих чинників спонтанної поведінки у системі “людина – людина”, “обличчя до обличчя”, “очі в очі”. Доцільність такого організаційного забезпечення в групах АСПП спирається на латентну підпорядкованість психіки певному внутрішньому непорушному закону латентної (прихованої) детермінації поведінки за умови збереження її індивідуалізованості. До того ж уведення безоцінності суджень створює необхідні передумови для вільного вияву пралогічного мислення, що органічно взаємопов’язане з мотиваційним потенціалом архаїчного спадку людства (“Едіп”, вина, жертвопринесення, рабоволодарювання тощо).

Досвід глибинного пізнання психіки дає нам змогу перефразувати проблему, поставлену І. Кантом: “Чи можливе пізнання?” на: “Як забезпечити можливість адекватного, оптимального пізнання психіки?”.

Наш шлях – це незмінне збереження зорієнтованості на забезпечення релевантності роз-

криття глибинних витоків особистісних проблем суб'єкта (стабілізована внутрішня суперечність), властивих його психіці. Фактаж аудіо- і відеоматеріалів групової практики АСПП дає змогу проводити (спіралеподібно) теоретичні узагальнення, які мають продовження у практичних нововведеннях, котрим передую динаміка “від практики до теорії і навпаки”. У пропонованій статті маємо намір представити окремі важливі результати практичної реалізації розробленої нами психодинамічної теорії глибинного пізнання за умов вияву пралогічних утворень психіки.

Метод пізнання. АСП синонімічно має споріднену назву – “глибинне пізнання”, основою якого є введення принципів групової взаємодії. Це сприяє зосередженню людини на емоційному самоприйнятті й прийнятті іншої людини такою, якою вона є (безоцінно й безосудно), свободі рефлексії емоційних станів (поза критеріями оцінки “добре” чи “погано”), на відсутності критики чи рекомендацій тощо. Усе це зумовлює актуалізацію пошуково-дослідницької уваги до власних емоційних станів та реакцій на поведінку інших людей з подальшим їхнім аналізом. Ослаблення на час роботи групи АСПП соціально-оцінкових критеріїв, без сумніву, пробуджує в суб'єкта резерви мотивації рефлексії, що спонукає до самопізнання при актуалізації пралогічного потенціалу. В такий спосіб вся сукупність прогуманістичних принципів функціонування групи АСПП каталізує поведінку учасників процесу завдяки можливостям вивільнення резервів самоприйняття (на засадах безоцінковості), мотивованого блокованою раніше енергією. Останнє є запорукою розвитку в особи здібностей безумовного особистісного прийняття як себе, так і іншої людини. Саме це каталізує внутрішньомотивовані енергетичні ініціативи, що й сприяють виникненню передумов для дослідницького процесу самопізнання.

Рефлексивне самовідображення відкриває перспективи виявлення архайчно-мотиваційного потенціалу психіки, який синтезується у пралогічному мисленні. Провідні характеристики пралогічності психіки виявляються в нейтральності до суперечностей, що доведено в праці Л. Леві-Брюля, яка узагальнює тридцятирічні дослідження “первісного мислення” [6]. Вчений розкрив основний закон пралогічності психіки – **підпорядкованість закону співпричетності**. Указані вище принципи організації функціонування групи АСПП сприяють

нейтралізації суперечності між груповою поведінкою учасників діагностико-корекційного процесу і соціальними вимогами до поведінки дорослої людини. Крім того, атмосфера безоцінковості у груповій взаємодії та прийняття себе, як і іншої особи, такою, якою вона є, веде до зняття внутрішніх суперечностей, заданих Супер-Его з Его. Глибинне самопізнання сприяє актуалізації архайчних мотивів пралогічності поведінки учасників АСПП, що організується самим фактом візуалізованої самопрезентації.

Виклад основного матеріалу дослідження

*Керівництво діагностико-корекційним процесом АСПП за формалізованими академічними критеріями ніби відсутнє, хоча воно здійснюється за допомогою постановки питань, які ґрунтуються на розумінні психологом **смислів** і не лише з актуальної відповіді респондента, а й з урахуванням сукупного вербального і невербального матеріалу (від початку сеансу). Особливого значення набувають інтерпретаційні узагальнення, що періодично здійснюються психологом. Весь процес глибинного пізнання підкорений провідним механізмам, які були відкриті та науково і методологічно обґрунтовані Т. Яценко ще у вісімдесятих роках, а саме “позитивна дезінтеграція і вторинна інтеграція на більш високому рівні психічного розвитку суб'єкта” [21]. Дотримання вказаного закону поширюється на всі методики та процедури в межах функціонування груп АСПП. Діагностичні й корекційні процеси є невіддільними один від одного та протікають порційно й непомітно для учасників групової взаємодії.*

Керівництво процесом глибинного пізнання передбачає особистісну відкоригованість психолога (ведучого) та його професійно зрілу методологічну грамотність. У здійсненні “позитивної дезінтеграції” важливу роль відіграє не лише ослаблення активності захисно автоматизованих блоків психіки, а й інструментальне забезпечення порційності й багаторівневості процесуальної діагностики в їхній нерозривній єдності з корекцією. Останнє зумовлює інтеграцію психіки на більш високому рівні її розвитку, що передбачає тримати в оптимумі емотивні навантаження учасників так організованого пізнання. Процес індивідуальної роботи проходить у діаді “Психолог – Респондент” (“П – Р”) за спогляданням усієї гру-

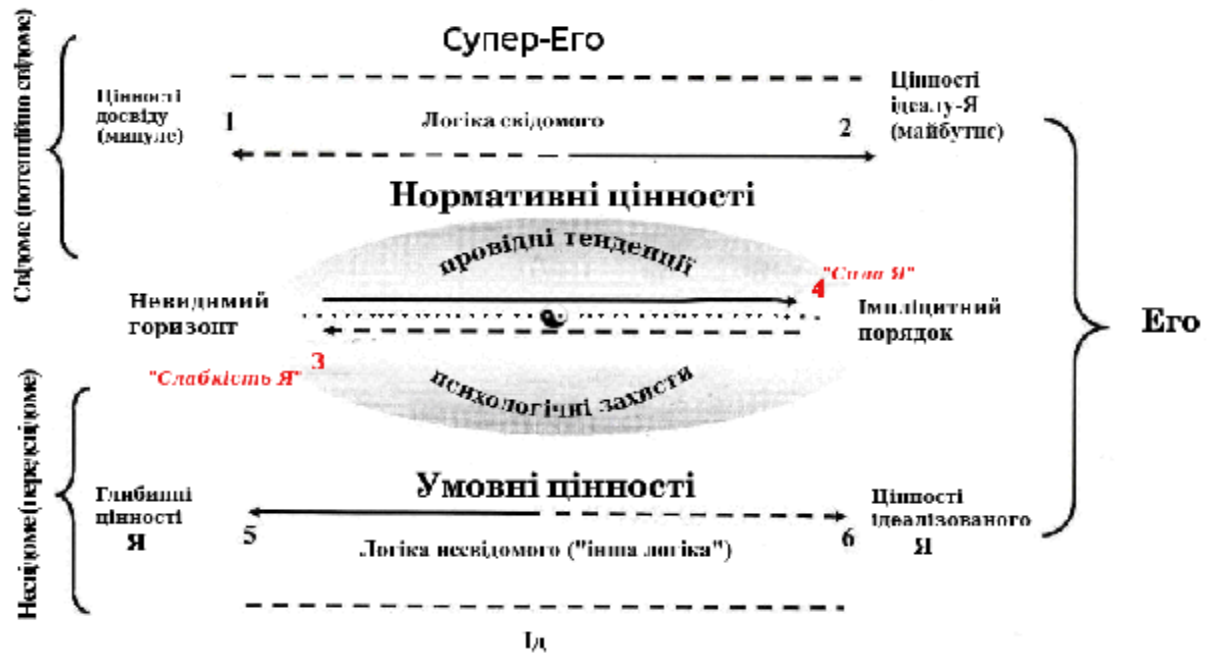

Рис. 1.
Модель внутрішньої динаміки психіки

пи (з наступним обговоренням). Усе це каталізує оживлення в кожного учасника власних активних осередків (слідів пережитого), які індивідуалізують саморефлексію й породжують емотивно значущі аспекти власного досвіду.

Відправною позицією для нас є те, що *“психіка кожної людини знає все”*, що й зумовлює спрямованість процесу глибинного пізнання на спонтанність та невимушеність поведінки учасників АСПП, так і *“слідування психолога за...”* (ініціативою респондента). Професійна зорієнтованість психолога зумовлюється розумінням ним структурно-динамічних аспектів психіки, у чому допомагає розроблена нами *“модель внутрішньої динаміки психіки”* (рис. 1). Розуміння векторності динаміки психіки (горизонталь і вертикаль) презентує провідні тенденції спонтанної активності суб’єкта, що знаходяться в енергетичному протистоянні (див. стрілки 2 і 5): з одного боку, це прагнення до соціальних успіхів (*“ідеал-Я”*, стрілка 2), з іншого – до *“завершення нереалізованих справ дитинства”*, що спричинено глибинними цінностями (стрілка 5). Отож різновекторність психіки, яку ілюструє модель, указує на можливість формування в суб’єкта внутрішньої суперечливості психіки.

Науково-дослідна й практична результативність процесу глибинного пізнання залежить від розуміння професіоналом функціональних

підсистем психіки у їхній енергетичній різноспрямованості [1; 24]. *Психологічний захист* є центральною ланкою в розумінні цілісності психіки, що еліпсоподібно охоплює як свідому, так і несвідому сфери. Нами встановлено дві форми захистів, які важливо розуміти та враховувати в процесі ведення АСПП, це – *базальні захисти й ситуативні* (периферійні), реалізація яких незмінно передбачає перетин *“вертикалі” й “горизонталі”*. Базальна форма захисту (горизонталь) синтезує як онтогенетичні, позадосвідні утворення психіки, так і архаїзми. У точці перетину відбувається синтез активності як позачасових (архаїчних) детермінант, так і онтогенетичних, які наближені до потреб Я. Наявність вертикалі й горизонталі сприяє *“осучасненню”* архаїчних мотивів *“досвідом”* конкретного індивіда. Тому архаїзми, що енергетично синтезовані зі сферою несвідомого, не заявляють про себе виокремлено та відкрито.

Указані дві форми психологічних захистів є несхожими: якщо базальні *“зайняті”* травмами минулого, то периферійні – потребами Я, в контексті чутливості до Його іміджу. Захисну активність актуалізує прагнення наближення до *“Ідеалу Я”*. Тому відступи від реальності незмінно зберігають орієнтир на підтримку *“високості Я”*. Чи *“відпочивають”* у цей час базальні захисти? – Ні. *“Точка пе-*

ретину” забезпечує нероздільність обох захисних форм активності за неможливості їхнього злиття. Базальний захист є провідним за енергетичною потентністю, тому невидимо й незмінно прагне вклинити власні інтереси в усе, що відбувається “тут і тепер”, проте саме така активність і відкриває перспективу їхнього пізнання.

Спільним мотивом для обох різновидів захистів постає тенденція “до сили”. Хоча “відчуття сили” для вказаних вище форм захистів є різною. Відмінність полягає у тому, що базальний захист “набуває сили” через *оживлення* депривованих, витіснених та заблокованих (механізмами опорів) потягів особи (переважно едіпального порядку). Периферійні ж захисти прагнуть до досягнення *престижу Я* (“ідеалу”), який підтверджується соціумом, що й зумовлює відступи від реальності (із залученням механізмів витіснення). Важливо розуміти, що все це маскується від самого суб’єкта і найчастіше механізмами раціоналізації. *Діалог* в АСПП виявляється не просто головним помічником психолога, а й *засобом інтеграції двох сфер психіки* – свідомого та несвідомого.

Здійснення глибинного пізнання потребує й розуміння сутності “імпліцитного порядку”, який об’єднує обидві сфери психіки та функціонує в межах “невидимого горизонту” (С. Гокінг також назвав це “горизонтом подій” [18]). Дійсно, порядок виявляється лише через дію (спонтанну і невимушену), яка інтегрує силові поля взаємовпливу обох сфер (свідоме й несвідоме). Нам удалось констатувати *праглогічну сутність “імпліцитного порядку”, що виражається як у його нейтральності до суперечливості власних складових, так і у візуалізованості самопрезентантів учасників АСПП*. Особливо чітко “порядок” виявляється за умов використання психомалюнків (а саме репродукцій картин). Порядок не можна безпосередньо побачити або ж окремо дослідити, проте можна ним скористатися у процесі психоаналізу малюнків (самопрезентантів) завдяки здатностям “руки” людини до впорядкування (“сліпа навичка”¹).

“Імпліцитний порядок” об’єднує обидві сфери психіки, що відображається на моделі: точки – це видиме, свідоме, проміжок між ними – невидиме, несвідоме. Саме ця категорія [порядок] дає відповідь на питання: “Де ж (і

Рис. 2.
“Хвиля на воді” (див. [31])

в чому) виявляється цілісність психіки”? Адже сфери психіки – “свідомість / несвідоме” – не лише автономні, а ще й функціонально асиметричні. Тому вважаємо “Інь-Ян” (що введені в модель) адекватним символом сказаного. Порядок – це не пряма лінія, а хвиля, яка узгоджується з проміжною (хвилеподібною) ланкою у вказаному символі. Діалог у системі “психолог – респондент” теж символізується хвилеподібно із збереженням “лінії порядку”. Сказане подібне до руху електрона, який умовно можна порівняти з хвилею на воді (*рис. 2*).

Якщо звернути увагу на спін руху (стрілочка) на кружечках, то вони прямують (з обох боків) назустріч одна одній. Тобто пізнання електрона передбачає проходження двох кіл, що в сумі становить 720°, а не 360°. Стає зрозумілим, що обмеження даними академічної психології дає нам артефактні уявлення про психіку. Подібна думка наявна й у гештальтистів, зокрема М. Вертгеймера, котрий зазначає: “Є психологічні теорії та підручники з психології, які, хоч і пишуть постійно лише про елементи свідомості, насправді є більш бездуховними, ніж живе дерево, яке не має в собі нічого від свідомості. Не про те повинна йти мова, з чого складаються елементи подій, треба говорити про ціле, про сенс цілого” [19, с. 84-97]. Холістичний підхід до розуміння психіки у її цілісності передбачає врахування її дуалістичної природи, що й символізує Інь-Ян на запропонованій авторській моделі.

Дуалізм психіки пояснюється ще і *різноспрямованістю мотиваційно-енергетичних потоків*, заданих архаїчними й онтогенетичними надбаннями психіки, що зумовлює зорієнтованість інтересів Я. Тому такого типу “органічний дуалізм” указує на праглогічну сутність психіки, на присутність у ній позадосвідних утворень, які апріорі невідомі Я (свідомості).

Отже, *психіці властивий дуалізм* і не лише через функціональну асиметричність сфер

¹ Термін введено Л. Леві-Брюлем як невід’ємний атрибут праглогічного мислення.

(свідоме / несвідоме), але й завдяки архаїчно успадкованій універсальності різноспрямованості мотиваційних тенденцій у їхній неповторній індивідуалізованості в кожній особі.

Відкриттю категорії “імпліцитний порядок” сприяла самоплинна ініціатива (здатність) учасників АСПП ранжувати (розташовувати) підібрані ними (чи ними ж намальовані) малюнки у певній послідовності, керуючись внутрішньою спонукою, що усвідомлюється як “емотивна значущість”. Емпіричний фактаж переконує, що “психіка знає все, не знає лише Я (свідомість)”. Це вимагає з кожним презентантом працювати довготривало в діалогічній взаємодії, що сприяє його індивідуалізованому “оживленню”. Останнє полягає у його емотивному наповненні малюнку, що можна констатувати як факт архаїчної здатності психіки до *анімізації (духовно-психологічного оживлення) предметного світу* [28], яка є колективним надбанням психіки. Л. Леві-Брюль пише: “Як би далеко ми не заходили, якими “первісними” не були б суспільства (які спостерігали), ми скрізь зустрічали лише соціологізовану свідомість, яка уже заповнена численністю колективних уявлень, походження яких губиться в мороку” [19, с. 239-240]. Тому цей дослідник [6; 19] для поглиблення розуміння проблеми бере за орієнтир порівняння прагматичного мислення з нашим і висновує, що: а) для первісних немає суто фізичного факту; б) весь психофізіологічний процес сприйняття проходить так само, як і в нас, проте він миттєво загортається в колективні уявлення. Зокрема, “первісні люди дивляться тими самими очима, що й ми, але сприймають вони не тією свідомістю, що й ми, ...їхні перцепції складаються з ядра, оточеного більш чи менш товстим прошарком уявлень соціального походження” [19, с. 240]. У практиці глибинного пізнання, нами виявлено подібне. Однак це “огортання” відбувається під впливом тиску батьків (родичів), які чомусь хочуть передати своє бачення й свої цінності дитині. Вказаний факт нерідко передається в малюнках (до прикладу, *рис. 3*).

Рис. 3.
Радісний день у сім'ї

На цьому малюнку студентка психологічного факультету зобразила, як батьки ініціюють підміну її потреб і цінностей власними, а родичі це заохочують оплесками. І це поряд люди (батьки, родичі) з вищою освітою. Хіба це не змушує задуматися про силу прагматичних тенденцій? Саме вони й потрапляють в актив діагностико-корекційного процесу. Що ж стосується первісних людей, то вони не потребували корекції, оскільки в них уявлення були ще недиференційованими.

Саме діалогічна взаємодія психолога з респондентом сприяє розкладанню цілого на елементи, що *відкриває перспективу пізнання сутності особистісної проблеми*. Останньому сприяє підкореність АСПП провідному закону: “позитивна дезінтеграція і вторинна її інтеграція на більш високому рівні психічного розвитку суб’єкта”. Усе це сприяє реалізації бажаних для кожного учасника АСПП перспектив індивідуалізації своєї психіки на засадах актуалізації власного потенціалу й можливостей його просоціальної реалізації.

Багаторічний (емпіричний) фактаж *архаїчно-смыслового навантаження візуалізованих засобів* спонукав нас до введення прийому “Тату”². Учасникам АСПП пропонують виконати *тематичні психомалюнки “Тату” – “Тату вини” і “Власне тату”*. Наступний крок: підібрати до власно визначених зображень Тату (до кожного окремо) репродукції художніх картин (які заздалегідь нами підготовлені у великій кількості). Робота з

² Відомо, що феномен татуювань сягає в глибину століть. У Великій Радянській Енциклопедії вказується, що це слово полінезійського походження: “та” – картинка, “ату” – дух, разом “картинка – дух”. Татуювання зустрічається в усіх первісних народів. У кожного клану був свій родовий предмет культу, який татуювався на тілі. Водночас помітним є подвійність ставлення людей до татуювання, адже воно пов’язане також із функцією стигматизації, тобто таврування і це не лише обмежилось давниною. Фашисти таврували в’язнів концтаборів. Пропозиція виконання психомалюнку “Тату” враховує вищеокреслену “подвійність”, що зумовило введення процедури виконання двох малюнків.

малюнками значно посилює об'єктивну складову процесу глибинного пізнання. Підбір же репродукцій (до самостійно виконаних психомалюнків) послаблює периферійні форми захистів та каталізує об'єктивування неусвідомлених чинників у площину спостереження.

Вивчення проблеми позадосвідних утворень психіки відкриває перспективу уточнення її наукового обґрунтування присутності архаїчної складової в *мотивації спонтанної поведінки*. Упредметнені засоби самопрезентації учасників АСПП мають бути індиферентними, тобто семантично нейтральними, зокрема це камені, іграшки, психомалюнки чи то репродукції художніх полотен. Саме індиферентність допоміжних засобів сприяє виявленню персоналізованих глибинних детермінант у їхній індивідуалізації в кожній конкретній особі.

Психодинамічна методологія пізнання сприяє розумінню того факту, що категорія “цілісність психіки” складніша, ніж здається на перший погляд. Це передусім зумовлено *функціональною асиметрією сфер свідомості та несвідомого* за їхньої невід'ємності. Останнє підтверджується підпорядкованістю психіки *імпліцитному порядку*, який сам собою, завдяки своїй інтегративній природі, передбачає *нейтральність до суперечностей*, адже він [порядок] *об'єднує обидві функціонально асиметричні сфери – “свідоме / несвідоме”*. Інакше кажучи, “порядок” не слугує інтересам тієї чи тієї сфери психіки (“свідомого” чи “несвідомого”). Він ілюструє (за умов візуалізованої самопрезентації) упорядкованість (слідкування за...), яка продукується психікою в її індивідуальній неповторності. Причому факт імпліцитного порядку є вкрай значущим як теоретично, так і практично. Емпіричний фактаж засвідчує цілісність психіки, якій властива заданість пралогічної нейтральності до функціональної суперечливості складових “порядку”. Це фактично й оберігає самосприйняття від відчуття розщепленості психіки чи різноспрямованості базальних (переслідують інтереси минулого) та ситуативних захистів. Тому поза візуалізацією психіки, яка здатна непомітно, через образ, поєднувати суперечливі тенденції, важко було б забезпечити повноцінне глибинне пізнання. У З. Фрейда під час використання вільних “словесних асоціацій” на це нерідко потрібні були роки [17]. Можливо, тому З. Фрейд так високо цінував сновидіння, а К. Юнг запровадив навіть прийом малюнкового зображення особою власних сновидінь.

Пралогічність психіки (в її нейтральності до суперечностей) вбачається ще й у тому, що люди не відчувають внутрішній базальний конфлікт “життя – смерть”. До того ж упродовж життя зберігається ілюзія вічності, або “оживляють” померлих своєю поведінкою. Останнє зачасти виявляється в тому, що люди знецінюють життя чи психологічно себе “змертвляють” через пережиту травму, що явно засвідчує пралогічний характер психіки. У зв'язку з цим наведемо короткий фрагмент діалого-аналітичної роботи з респонденткою Н. Повна стенограма подана в книзі, присвяченій “психоаналізу з використанням репродукцій художніх полотен” [27, с. 239].

**Фрагмент психоаналітичної роботи
зі студенткою психологічного
факультету ЧНУ
ім. Б. Хмельницького (2018 р.)**

Н.: Першим я обрала рис. 4, роблячи акцент на “голові” (*зверху статуї*), тобто на розвитку інтелекту, – “все йде з голови” (*указує на світло біля статуї, рис. 4*).

П.: Тоді ти робиш акцент на власному розумі?

Н.: Можливо, хоч для цього треба ослабити “темряву” душі, щоб розум був світлим.

П.: Цей *рис. 4* може сприйматись як самонародження? Таку гіпотезу самонародження ти сприймаєш зараз?

Н.: Радше приймаю, бо відчуваю в цьому внутрішню потребу.

П.: Тоді самонародитися для тебе – це інтелектуально переродитися через переосмислення свого життєвого досвіду, збагнути, як ти сама собі шкодиш?

Н.: Так, поза сумнівом, бо саме це мене затримує у якійсь внутрішній “нерозумній” статиці, пустоті, схоже на *зупинку в темряві пустелі власної душі*.

П.: Ти добре саморефлексуєш, і є сподівання на вивільнення з “темряви”, про яку йдеться. Ми не можемо народитися двічі біологічно, але можемо допомагати собі в переосмисленні пережитих ситуацій і просвітлити їхні наслідки. Перейдімо до наступного малюнка (*рис. 5*). Скажи, що ти винесла з цього малюнка, що він допоміг тобі збагнути, зрозуміти?

Н.: Понад усе для мене – це роль цього “скелета” (*справа*) в моєму житті.

П.: Цей скелет не просто суто символ, а є частиною тебе?

Н.: Так, поза сумнівом, це мої самовідчуття, це відчуження власної плоті (тіла), жіночності у собі, життєвого аспекту. Скелет же не має статі. Тепер я зрозуміла, чому ігнорую цю дівчину на *рис. 5*. Це захист – *я ж без статі*, мені так простіше, моє тіло ніби відсутнє.

П.: Видається загадкою твоє відчуження цієї чуттєвої, красивої дівчини.

Н.: Я взагалі не звертаю на неї уваги – вона ніби не існує для мене. Та й зараз теж це так, я не можу дивитись на її звабливий вигляд, це жахливо!

П.: Саме це й дивує. Ти молода, красива, і в тебе ще все життя попереду, а ти ігноруєш усе це? Радше можна було б себе співвіднести з дівчиною, аніж зі скелетом, адже ти юна, ніжна й гарна? Можливо, ти можеш звернутись до “дівчини” й до “скелета” з певним текстом?!

Рис. 4.
Войтек Сюдмак — *Найсильніший*

Рис. 5.
К. Верлінде — *La Decbirure*

Н.: Ні, не можу, це важко, особливо важко звернутись до дівчини... Скелет – це усталений в душі залишок моїх страждань із дитинства.

П.: Значить, свою красу, гармонійність, яка презентована зовні, ти відчужуєш? Як і свої – жіночність та приналежність?

Н.: Так, відчужую, і таке відчуття, що щось змінити – це вище моїх сил!

П.: Тоді, вочевидь, хлопцям непросто з тобою, вони мають супротив?

Н.: Комп'ютеру зі мною нормально.

П.: Ти омертвляєш інтимні взаємини чи опосередковуєш їх комп'ютером? Чи хлопців відносиш до категорії “механіки”?

Н.: Просто не спілкуюся з ними. Мені краще бути самій, спокійніше, комфортніше. Я до людей не лізу, не нав'язуюсь і воліла б аналогічного ставлення і з їхнього боку.

П.: Але ж вони можуть виявляти зацікавленість тобою – ти жіночна, гарна дівчина?

Н.: У мене: “До побачення!” – на всі випадки життя, готовий щит! Якщо мені не цікаво чи щось не подобається – ото й усе! Іншого й не буває.

П.: Але ти апіорі стверджуєш готовність, що “уже не подобається” людина. Ти не готова познайомитися, пізнати людину. З хлопцями це можна зрозуміти, але чому ж відчужується ця дівчина на рис. 5?

Н.: Не знаю, що сказати... Гадаю, тому що я себе відчужую, не сприймаю власний жіночний аспект. Мені видається, що це лише клопоти, я їх пережила у дитинстві, це було насилля вітчима. Тому цій дівчині (рис. 5) я сказала б: “Одягнись!”

* * *

Фрагмент емпірики засвідчує балансування психіки між двома полюсами базального конфлікту “життя – смерть” (див. для порівняння рис. 4 – “народження”, і рис. 5 – “смерть”), що пояснюється нейтральністю “порядку” до

суперечливості вияву подібних тенденцій. Завдяки пралогічності психіка респондентка Н. неначе не бачить алогічностей в образах малюнків і саме в такий спосіб відбувається інформування про власні інтереси. Так, “скелет”, що символізує (за її вибором) прекрасну, юну Н., оживає завдяки набуттю в її сприйнятті поінформованості. І, головне, ми розуміємо в загальних рисах сутність особистої проблеми Н., а саме те, що з певних причин відбулося змертвіння частини себе. У цьому виявляється та суспільність мислення, яка нам подарована архаїчно. Ото стає зрозумілим, що для первісної свідомості немає суто фізичного факту. У вищевказаному випадку з респонденткою Н. скелет “оживлюється” певним семантичним боком, перетворюючись у презентант Н., що сприяє виявленню її стабілізованої особистісної проблеми. Це й ілюструє фрагмент поданої стенограми діагностико-корекційного діалогу психолога з Н. Звідси констатуємо *присутність пралогічних характеристик у рефлексивному мисленні сучасної людини, що й пояснює нейтральність психіки до суперечливості змісту візуалізованих самопрезентів.*

Традиційно (академічно) наукове пізнання психіки орієнтоване на одну сферу – свідомість. Були спроби проникнути в несвідоме “проективними методами”, але підсумковий етап діагностування тут більше пов'язаний із тестовими опрацюваннями результатів, що ігнорує функціональну цілісність психіки. Цілісний підхід до такого пізнання притаманний дослідженням З. Фрейда, проте на контингенті

невротиків з орієнтованістю на терапевтичну допомогу, а це означає, що обстоюється центрованість на симптоматиці виявів хвороби. Сам Фрейд указував на власний біологізаторський підхід до розуміння процесу аналізу, а психологічний, за його твердженням, “ще очікує на своє вирішення”. Наш досвід пізнання психіки незмінно рухається у фарватері контингенту психічно здорових людей, тобто соціально адаптованих до звичного життя, праці чи навчання. В останні роки ми переважно зосереджені на вдосконаленні підготовки майбутніх психологів і на оволодінні ними методологією глибинного пізнання як важливої передумови досягнення справжнього професіоналізму в практичній сфері надання допомоги людині (і самому собі чи самій).

Категорія *імпліцитного порядку*, яка синтезує енергетично-функціональний імператив взаємовпливу обох сфер психіки (в їхній інтегративній єдності з архаїчним спадком), відкриває нові горизонти для науково-дослідного осягнення *феномену психічного* як такого. Нами встановлено, що він [порядок], не будучи оприявненим свідомості, без труднощів виявляється в мимовільній активності суб'єкта. Вражає той факт, що людина апріорі “знає” послідовність *оптимального аналізу* підбраного нею візуалізованого матеріалу (завдяки ієрархізації за їхньою емотивною значущістю). Багаторічний досвід дає підстави констатувати, що процес глибинного пізнання дійсно здатний об'єктивувати підпорядкованість психіки **закону співпричетності** (за Л. Леві-Брюлем [6]), хоч і не прямо, а контекстно. Звідси висновок: сучасна людина не позбавлена пралогічності характеристик мислення, що впливає на специфіку саморефлексії власного досвіду. Водночас психолог у діалого-аналітичному процесі орієнтується не лише на “**бачене**” й “**почуте**”, а й на прочитування **смислів**, котрі передбачають абстрагованість від конкретики баченого й почутого. Виявленню смислових параметрів психіки сприяє задіяння до аналітичного процесу як вербальних, так і невербальних засобів. Це означає, що *смысл еднає дієвість обох сфер, а сам він не підлягає візуалізації*.

Розуміння смислів є найважчим моментом в опануванні майбутніми психологами методом АСПП. Адже лише за умов того, що детермінація основного блоку запитань психолога буде зумовлена смислами, можна сподіватись на те, що вербальне висловлювання психолога стимулюватиме імпульс активності респон-

дента, який об'єктивує енергію несвідомого. Це і є шлях невидимої допомоги психолога респонденту, яка сприяє об'єктивуванню неусвідомлюваних детермінант у сферу сприйняття з метою подальшого впізнання їхньої дієвості в реальному житті.

Діалого-аналітичне пізнання переконує, що латентність (прихованість, невидимість чинників) існує лише на описовому рівні, але не на динамічному, який енергетично задає мотивацію активності суб'єкта, що відкриває перспективи результативності глибинного пізнання. Вочевидь АСПП – когнітивна система, що потребує підтримання *емотивних навантажень в оптимумі для свободи рацію в осягненні деструкцій психіки*. Для людини, яка проходить цей метод, важливо зберігати “тверезість” мислення, що є необхідним для реконструювання (ослаблення) деструкцій психіки, породжених захистами.

Важливо враховувати й те, що емоційні навантаження значною мірою задаються архаїчно, і це не лише комплекс Едіпа, але й наслідкові феномени – вина, жертвоприношення, рабопідкорення (рабоволодарювання), мазохізм [28]. Вказані *архаїчні тенденції мотиваційно синтезуються з пралогічним мисленням*. За цих обставин ниткою Аріадни в АСПП є використання упредметнених, візуалізованих засобів, які підлеглі законам природи, тому всі *відступи психіки від реальності* латентно містять сутнісну інформацію (подібно до “фрейдівських” описок, обмовок тощо). Відступи від реальності (на зразок “так не буває”) ми можемо спостерігати в малюнках, які обираються для самопрезентації (див. **рис. 6–8**). Такі малюнки сприймаються індиві-

Рис. 6.

І. Морські — Розлучення

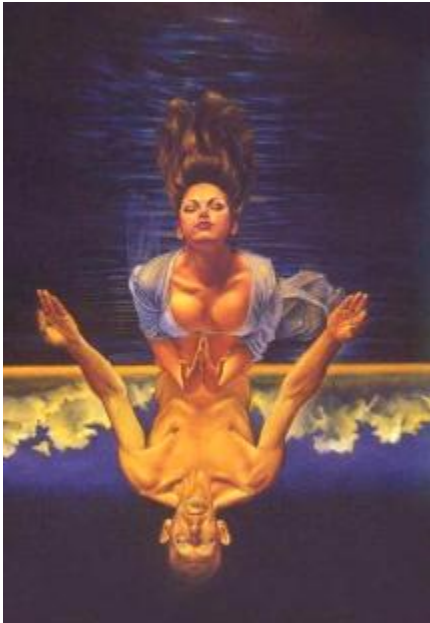

Рис. 7
Дж. Девіто — Виклик

Рис. 8
В. Гожев — Сьогодні

дуалізовано, що оприявнюється у процесі взаємодії в системі “психолог – респондент”.

Кожний малюнок дає об’єктивний фактаж, тому використання в психоаналітичній процедурі візуалізованих (упредметнених) засобів стало *невід’ємною складовою глибинного пізнання*, яке вже сорокаріччя рухається в цьому напрямку оптимізації, причому найкоротшим і найефективнішим шляхом досягнення позитивно-корекційного результату та з мінімізацією *емотивних витрат* (завдяки посиленню раціональності в опрацюванні суб’єктом отриманого поведінкового матеріалу). Водночас успіх залежить від провідного закону глибинного пізнання, на який ми вже вказували: “*позитивна дезінтеграція психіки і вторинна інтеграція на вищому рівні її розвитку*”. Йому підпорядковані всі процедури АСПП.

Укажемо основні вимоги, які узгоджуються з указаним законом:

- створення умов для вияву психіки як у її цілісності (“свідоме/несвідоме”), так і в пралогічних та логічних характеристиках;
- неподільність діагностики і психокорекції;
- порційність і багаторівневість діагностико-корекційного процесу;
- опосередкованість глибинного пізнання упредметненими засобами;
- діалогічна взаємодія психолога з респондентом;
- емотивне “оживлення” упредметнених

презентантів шляхом наповнення їх індивідуалізованим змістом;

– розширення самоусвідомлення респондента завдяки діалого-аналітичному процесу в системі “П – Р”;

– актуалізація процесів самоаналізу, за якої присутність пралогічних аспектів у самопрезентації й самоприйнятті сприяє розширенню самоусвідомлення та пробудженню логічності мислення як в осмисленні особистісних проблем (внутрішньої суперечності), так і способів їхнього розв’язання.

Узагальнюючи пізнання психіки людини в системі АСПП, підкреслимо, що воно є невід’ємним від використання репродукцій художніх творів [27]. Саме це особливо сприяє високій результативності під час поєднання з власними тематичними психомалюнками із залученням і “Тату” (“Тату вини” і “Власне тату”). Художня віртуозність авторів класичних творів у передачі драматизму душі часто перевершує можливості звичайної людини. Водночас архаїчність символіки здатна побуджувати процес мимовільної активності кожної особи завдяки її універсальності. Чуттєво-емотивний відгук вибору нею репродукції (малюнка) є початком “оживлення”, що й *продукує її особистісну індивідуалізованість*.

АСПП проводиться також і у великих аудиторіях (100 і більше осіб), що супроводжується екранізацією візуалізованої частини роботи психолога з респондентом. Ми пере-

конані, що причетність великої аудиторії до індивідуалізованої роботи у системі “П ↔ Р” відбувається завдяки пралогічним³ характеристикам мислення сучасної людини в аспекті його соціально-перцептивної рефлексії. Остання є продуктом як емотивного чуття, інтуїції, так і успадкованої навички впорядкування візуалізованого матеріалу. Л. Леві-Брюль пише: “Розум первісних не є іншим, ніж у нас...”, “Пралогічне мислення – це особлива структура, що функціонує спільно зі структурою логічної думки” [19, с. 236].

Пралогічне мислення побудоване на колективній узагальненості уявлень, що універсалізуються завдяки використанню упредметнених засобів самопрезентації, які актуалізують активність учасників глибинного пізнання у великих аудиторіях (за збереження самостійно індивідуалізованого переживання кожним присутнім у процесі опрацювання емотивно значущого матеріалу). Останнє уможливується з деяких причин: а) анімізації (психологізації) упредметненого світу, що є провідною особливістю пралогічних утворень; б) архаїчної заданості неусвідомлюваних аспектів психіки; в) спонтанності поведінки, що забезпечує дослідницьку платформу завдяки універсальності позадосвідних енергетичних осередків, які утворилися поза контролем свідомості, головню на основі слідів пережитого емотивно значущого досвіду (заданого витісненнями і фіксаціями).

Підкреслимо й той факт, що психіці характерне **“неусвідомлюване знання”**, яке єднає нас із нижче розвинутими істотами. Енциклопедичний словник у розділі “Мислення” це підтверджує: “...тварини здатні до розумових актів..., проте оперують лише невербальними внутрішніми репрезентаціями...” [16, с. 533]. У людей превалує вербальна комунікація **знаково-символічного мислення**, і для її формування минули тисячоліття. Усе це не пройшло безслідно й для **архаїчного мислення**, яке “несе незрівнянно більший обсяг прихованої когнітивної інформації” [Там само]. Та й згідно з Аристотелем, здатність мислити – це компетенція розуму, **безсмертної “мислячої частини” душі**. Висунутий ним принцип асоціанізму узгоджується з пралогічним мисленням – “передсоціаціями”, тобто апріорною заданістю “психічної”

інформації, яка об’єктивується й конкретизується в групах АСПП завдяки діалогічній взаємодії (“П ↔ Р”).

Енциклопедичний словник, розкриваючи сутність когнітивного підходу до розуміння пізнання, указує на здатність психіки до *подвійного кодування* (“вербум та образ”) [16, с. 536]. Р. Декарт вважав, зокрема, що свідомість (“душа”) є сутністю, яку Бог з’єднав з матеріальним тілом, а мислення – це властивість “розумної душі” [Там само, с. 534]. Останнє підтверджується ефективністю діалогічного аналізу в глибинному пізнанні, що доводить існування *“двох систем кодування, переробки та зберігання когнітивної інформації – образної і вербальної”*. Когнітивні механізми архаїчного мислення “спираються на сигнали органів чуття й породжують магію образу” [Там само, с. 536-537].

Надприродні можливості релевантного сприйняття образів малюнків учасниками АСПП формуються в них з дитинства, що задано архаїчно. Малюнок розслабляє учасників глибинного пізнання, знімає напруження, а когнітивні аспекти самопізнання реалізуються на більш сприятливому психологічному тлі відповідно до вимог закону “позитивної дезінтеграції психіки і вторинної інтеграції на більш високому рівні її розвитку”. Це відбувається завдяки діалогічному аналізу та розширенню самоусвідомлення суб’єктом самого себе із залученням архаїчно заданого чинника “вини”. Сказане вище підтверджує можливість *інтеграції в діагностико-корекційному процесі АСПП психологічної й логічної концепції мислення в характерній динаміці “образ/слово”*.

Просторово-образне мислення (до якого належить і його пралогічна форма) оперує прототипами, прообразами (архетипами), виявляючи байдужість до логічних суперечностей. Відбувається це шляхом зрівнювання “можливого” з “неможливим”, “земного” зі “всесвітнім”, “реального” з “надприродним”. І все це організується підкореністю пралогічного мислення *закону співпричетності*. Крім того, архаїчне (пралогічне) мислення використовує невербальні й довербальні (“внутрішньоутробні”) енграмні **засоби передачі** значущої для людини інформації. Водночас **смісл** візуалізується й транслюється

³ Філософсько-енциклопедичний словник поіменовує первісне мислення як *архаїчне*, яке Л. Леві-Брюль назвав *пралогічним, первісним* мисленням, а Л. Леві-Строс – *міфологічним* [16, с. 535].

за допомогою варіативних символів, які мають приховану причетність один до одного. Л. Леві-Брюль довів, що це властиве не лише древнім популяціям, але й розвиненим цивілізаціям. Тому правомірно говорити про *еволюцію архаїчного (пралогічного) мислення і його латентну інтегрованість у рефлексивну форму мислення сучасної людини*. Архаїчні здатності психіки до візуалізації складних психологічних переживань суб'єкта *відкривають нові переконливі горизонти доказовості та аргументованості діагностико-корекційного процесу АСПП*. Наша практика АСПП дає змогу вийти на провідні тенденції поведінки, які уводять людину від життєствердних позицій до імпотування психіки та до самодепривації з виявами тенденції “до психологічної смерті” [25; 29].

Практичний психолог у своїй професійній реалізації не може залишити поза увагою справжню сутність феномену психічного у його когнітивній організації, що єднає людство з Вищим Раціо. Це сприяє осмисленню майбутнім психологом спонтанно-поведінкового базису, який зберігає орієнтованість на сакральні образи архаїзмів, що задають емотивний потенціал психіки. Тому глибинне пізнання не може існувати в фарватері академічного погляду на природу психіки, у якому явно не враховуються функціональна асиметрія двох сфер (свідоме / несвідоме), активність мотиваційно-енергетичного потенціалу архаїчного спадку людства, а також *імплицитний порядок*, який указує на *можливий синтез пралогічного мислення з логічним мисленням сучасної людини*.

Логічне мислення бореться з пралогічним у його відступах від реальності, які здійснюються завдяки нейтральності до суперечностей. У такій боротьбі само логічне мислення може допускати відступи від реальності (у параметрах саморефлексивності) на догоду “ідеалізованому Я”, що й зумовлює *сприйняття бажаного за реальне, дійсне*. Останнє забезпечується системою психологічних захистів, що охороняє (“захищає”) соціальний статус Я. Емпіричний досвід указує на дотичність до цього процесу доархаїчних, тобто позадосвідних утворень, які інтегровані в систему пралогічного мислення.

Може виникнути здивування: “Хіба це може бути за контролю логічного мислення, яке намагається знівелювати будь-яку упередженість, витримує орієнтованість на концептуально-аксіоматичні постулати істини?”.

Останнє властиво *академічному формалізованому мисленню*. Але це не є реальністю для *рефлексивного мислення сучасної людини*, яке дає збій у повсякденному житті, як то феномен “*хибного кола*” чи *тенденція до “вимушеного повторення” пережитої драми*. На наше переконання, “логіко-академічне”, “формалізоване” мислення безсиле у наданні практичної допомоги людині у вирішенні вказаних вище особистісних проблем, що оповиті певними ілюзіями у ситуації їхньої замаскованості від свідомості. Саме тому важливим є метод глибинного пізнання психіки, який спроможний розімкнути “хибне коло” й упередити “вимушене повторення”, яке не підлягає самоусвідомленню й може слідувати за людиною впродовж життя.

Логічне мислення настільки відмінне від пралогічного, що “прогрес” одного посилює “регрес” іншого. Чим більш сильною стає чітка логічність мислення, тим більшою мірою людина прагне знівелювати (приборкати або ж ігнорувати) будь-яку пралогічну суперечність. Наприклад, дівчина пояснює, що не зустрічається з хлопцями “через власну гуманність”. Аргументація: “Бо кожного з них я буду перетворювати “на попіл”” (оце так “гуманістка”?). Пояснення: фіксований негатив до чоловіків, який могла інтроєктувати від матері у її ставленні до батька. При цьому наша гіпотеза щодо того, чому людина самостійно не може розв’язати особистісну проблему, така: “Тому що особа не бачить викривлень реальності, натомість оперує пралогічними постулатами, які їй видаються логічно правильними”. Обидві сфери психіки – свідомо / несвідомо – сходяться в єдиному гештальті викривлень, який у процесі АСПП щораз намагаємося диференціювати.

Логічне мислення в його рефлексивних (та саморефлексивних) формах (у спілкуванні), як не дивно, є подібним до пралогічного в тому, що воно прагне “не проти бути ошуканим”. Психологічні захисти базуються на бажаних для Я ілюзіях (хибах) і невидимо для особи готують їй пастку невдач, хоч і “під девізом” **досягнення “неперевіршеної сили”!** Як не згадати тут слова В. Шекспіра із п’єси “Макбет”:

“На цьому підґрунті

Ти міг би про корону замріяти.

Але духи брехні, готуючи нашу загибель,

Спершу подібністю правди приваблюють,

Щоби знищити гнітючістю наслідків”.

Науково-методологічне розуміння сутності психічного майбутнім психологом повинно

торкатися його пралогічної орієнтованості на сакральні образи архаїзмів, що мають виявлення в архетипній символіці. Глибинне пізнання знаходиться поза фарватером класичного погляду на природу психіки, у якому шукають ключик її розгадки (куди падає промінь світла). У будь-якому разі адекватна інтерпретація психічного потребує врахування як функціональної асиметрії двох сфер психіки (свідоме/несвідоме), так і їх мотиваційно-енергетичного потенціалу, заданого архаїчним спадком. Загалом *провідними характеристиками пралогічного мислення є: підпорядкованість закону співпричетності; активність передасоціацій, що переходять межі досвіду суб'єкта; байдужість (нейтральність) до суперечностей; провідна роль інтуїції, а не формалізованих понять; невід'ємність емоційності у сприйманні; схильність до сприйняття надприродного як реальності; неусвідомленість природних причин (явищ) завдяки умінню враховувати їх у практичній діяльності; сприйняття світу в його видимих і невидимих аспектах (світ неподільний із пріоритетом сил надприродного); підпорядкованість таємним, невидимим силам, що часто не узгоджується з намірами й конкретними бажаннями; інтерес до причин того, що відбувається за домінування співвіднесеності їх із надприродним, що й нейтралізує можливі суперечності; вплив на виникнення передасоціацій колективних архаїчних уявлень; нівелювання випадковості з плинної реальності; нерозуміння причинного зв'язку двосуміжних площин; ігнорування причинних зв'язків, завдяки чому нівелюються суперечності; схильність аналізованого мислення до ігнорування логічного фактажу ситуації та підміна його емотивними самовідчуттями, що передбачає залежність процесів мислення як від “видимого” (відчутного), так і “невидимого”; наближення вказаного мислення до містичного, хоч це не знімає притаманну йому логічність, тобто підкореність “іншій логіці”, на противагу логіці свідомого; назване мислення нейтральне до логіки суперечностей (не помічає їх), водночас воно здатне констатувати логіку природи: практичні дії відбуваються в унісон з нею (насамперед, під час добування їжі); дане мислення завдяки ігноруванню суперечностей підвладне впорядкуванню, хоч і “по-іншому”: подвійність сприйняття реальностей світу, зрівняння надприродного й природного, видимого й невидимого тощо; для зазначеного типу мислення немає суто фізичного факту, воно завжди здатне до*

анімізації (оживлення предмета); в ньому наявна співпричетність із невидимим духовним, що зумовлює готовність до емотивного наповнення предметів (малюнків) поза усвідомленням смислу.

Природно, що такі візуалізовані форми вираження прихованого смислу неможливо пізнати, спираючись на закони “логіко-академічного” мислення. Водночас введення в текст суперечності є прийнятним у художньо-поетичній формі (для покращення вираження смислу) і, головне, усі розуміють, “про що йдеться”. Наведемо для прикладу окремі рядки з поезії В. Висоцького (1970):

*“У пеклі біси вирішили витворити рай
* * **

*Давно вже в тім Раю не рай, а жах,
Але блаженство бісів у Пеклі зате досягнуто сповна!”*

Часто “логіко-академічне” мислення не лише безсиле в упередженні суперечностей, воно ж саме їх і задає. Останнє може позначатися на житті людини й навіть зумовлювати загрозу та шкоду для екології й відтак і для самозбереження. Наведемо рядки поетеси-сучасниці Ліни Костенко (2018):

*“Дерева вже тримаються за стіни,
вони ідуть із міста ледь живі.
Невже колись і їх уже не стане,
ні коника в реліктовій траві?”*

Смисл, закладений у вищенаведених рядках, акцентує увагу на важливості внутрішньої психологічної гармонії в душі людини, що є передумовою її життєствердності. Указаний контекст є важливим для глибинного пізнання психіки, яке піднімає проблему взаємозв'язків пралогічності й логічної “складової” мислення (на які майже не звертається увага), що може упередити фатум урбанізації, за якої може “...залишитися єдиний лист кленовий – бетонний лист – розв'язкою доріг” (Л. Костенко, 2018).

Сказане вище доводить значимість проходження людиною глибинної корекції для власної психологічної відкорегованості та самозбереженості, що є важливим як для особи, так і для тих, хто поряд. Глибинне пізнання сприяє екологічній валідності психіки, яка посилює погодження власних дій з інстинктом самозбереження, який узгоджується з пралогічним спадком людства.

ВИСНОВКИ

Висновки, що узагальнюють динамічну сутність діагностико-корекційного процесу

глибинного пізнання психіки, такі:

- від латентного незнання → до усвідомленого знання;
- від семантично недиференційованих реальностей психіки → до індивідуально конкретизованого розширення самоусвідомлення;
- від дифузної тривоги і відчуття безсилля → до відчуття сили через розуміння сутності власної особистісної проблеми (внутрішньої суперечності психіки), що відкриває перспективи її розв'язання;
- від академічних знань → до рефлексивних, візуалізовано об'єктивованих та семантично (сміслово) конкретизованих у процесі діалогічної взаємодії “психолог – респондент”.

Індивідуалізованість психокорекційних результатів учасників АСПП зумовлена самою динамікою розвитку групового процесу, а саме:

- від багатозначності → до однозначності;
- від невидимого → до видимого, упізнаного в реальному житті;
- від недоступного свідомості → до прогностично передбачуваного;
- від інтуїтивно-емоційного > до логічного, осмисленого, що спрямовує розвиток процесів психіки в наближенні до гомеостазису.

Вищенаведені узагальнення переконливо доводять, що система АСПП першопочатково базується на *емотивній саморефлексії*, яка охоплює пралогічні аспекти психіки. А це відповідає холистичному підходу, що реалізується в авторській практиці АСПП. Глибинна корекція сприяє зміцненню об'єктивності та раціональності погляду як на самого себе, так і на інших людей, веде до поглибленого розуміння впливу “дитинства” на формування психіки у її внутрішній суперечливості. Результати виявляються в посиленні логічності вчинків особи (їхньому розумінні та прогностичності результатів) завдяки зміцненню адекватності самоприйняття та нівелювання соціально-перцептивних викривлень.

Отже, глибинне пізнання каталізує розвиток логічності рефлексивних форм мислення, що є важливою передумовою професіоналізму в практичній роботі майбутнього психолога з іншими людьми. Цьому сприяє динаміка розвитку мисленневих характеристик психіки у процесі глибинного пізнання – **від пралогічності до логічності**. Проходження групи АСПП активізує розвиток “рефлексивно-логічного мислення”, завдяки чому воно набуває статусу “господаря у власному домі!”. Тоді ніхто ніколи й нікому не скаже: “Розумна голова, та дурневі дана”.

ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ ДОСЛІДЖЕННЯ

У даному разі приєднуємося до думки фахівця в галузі психології мислення О. Тихомирова [15], який зазначає, що центральним завданням психологічного дослідження ХХ століття залишається пізнання тих компонентів мисленнєвої діяльності, які не піддаються формалізації, зокрема *мотиваційна сфера особистості*, що потребує розшифровки тієї складної реальності, яка стоїть за узагальненими термінами “інтуїція”, “творчість”, “продуктивне мислення” [Там само, с. 5]. Сказане конкретизується в евристичних знахідках відносно закономірностей та особливостей динаміки виявів співвіднесеності логічного й пралогічного мислення в діагностико-корекційному процесі АСПП.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Андрущенко В. П., Яценко Т. С. Філософсько-психологічні проблеми методології пізнання психіки. *Психологія і суспільство*. 2012. №3. С. 63 – 79.
2. Анохин П. К. Избранные труды. Кибернетика функциональных систем. Москва, 1998. 290 с.
3. Галузевий стандарт вищої освіти (розроблений під керівництвом Т. Яценко). Напрямок підготовки: 0101 – Педагогічна освіта. Спеціальність: 6.010100 – Практична психологія. Освітньо-кваліфікаційний рівень: бакалавр. Київ, 2005. 325 с.
4. Гроф С. Космическая игра. Москва, 2000. 256 с.
5. Кляйн М. Психоаналитические труды. В 7 т. Т. 2. Любовь, вина и репарации и другие работы 1929-1942 гг. Ижевск, 2007. 386 с.
6. Леви-Брюль Л. Первобытное мышление. Москва. 1930. 344 с.
7. Левин К. Динамическая психология: избранные труды. Москва, 2001. 572 с.
8. Маслоу А. Мотивация и личность. Санкт-Петербург: Евразия, 1999. 400 с.
9. Основи глибинної психокорекції: феноменологія, теорія і практика: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Київ, 2006. 382 с.
10. Прибрам К. Языки мозга. Москва, 1975. 463 с.
11. Психодинамічна парадигма. Наукова школа академіка НАПН України Тамари Яценко: колективна монографія. Дніпро, 2019. 350 с.
12. Ранк О. Бессознательное и формы его проявления. Психоанализ и русская мысль. Москва, 1994. 384 с.
13. Роджерс К. Взгляд на психотерапию. Становление человека. Москва, 1994. 480 с.
14. Судаков К. В. Динамические стереотипы или информационные отпечатки действительности. Москва, 2002. 127 с.
15. Тихомиров О. К. Психология мышления. Москва, 1984. 269 с.
16. Философия. Энциклопедический словарь / под ред. А. А. Ивина. Москва, 2006. 1072 с.

17. Фрейд З. “Я и Оно”: сборник. Санкт-Петербург, 2011. 288 с.
18. Хокинг С. Вселенная. Три книги о пространстве и времени. Санкт-Петербург, 2014. 366 с.
19. Хрестоматия по истории психологии / ред. П. Я. Гальперин, А. Н. Ждан. Москва, 1980. 296 с.
20. Юнг К. Г. и современный психоанализ. Хрестоматия по глубинной психологии. Выпуск 1. Москва, 1996. 248 с.
21. Яценко Т. С. Психологические основы активной подготовки будущего педагога к общению с учащимися : дис. ... докт. психол. наук : спец. 19.00.07. Киев, 1989. 432 с.
22. Яценко Т. С. Символіка сновидінь і психомалюнків. Психологічні основи групової психокорекції. Київ, 1996. 263 с.
23. Яценко Т. С. Психоаналитическая интерпретация комплекса тематических психорисунков (глубинно-психологический аспект) / Т. С. Яценко, Я. М. Кмит, Л. В. Мошенская. Москва, 2000. 193 с.
24. Яценко Т. С., Глузман А. В. Методология глубинно-коррекционной подготовки психолога. Днепр-пропетровск, 2015. 396 с.
25. Яценко Т. С. Самодепривація психіки та дезадаптація суб'єкта. Київ, 2015. 280 с.
26. Яценко Т. С. Категорії “принцип додатковості” та “імплицитний порядок” в глибинному пізнанні психіки. *Психологія особистості*. 2017. № 1 (8). С. 15 – 23.
27. Яценко Т. С. Психоаналіз репродукцій художніх творів у підготовці психологів: навч. посіб. / Яценко Т., Бондар В., Галушко Л., Камінська А., Педченко О. Дніпро-Київ, 2018. 300 с.
28. Яценко Т. С. Архаїчний спадок психіки: психоаналіз феноменології проблеми. Дніпро, 2019. 283 с.
29. Яценко Т. С. Глибинна психологія: діагностика та корекція тенденції до психологічної смерті: навч. посіб. / Яценко Т. С., Глузман О. В., Калашник І. В. Ялта, 2008. 204 с.
30. Yatsenko T. Implicit order and functional efficiency in the deep knowledge of the psyche. *Fundamental and applied researches in practice of leading scientific schools*. Kyiv, 2018. № 25 (1). С. 23 – 37.
31. Yatsenko T. The laws of the psyche in their universal functionality: professional training of a practical psychologist. *Technologies of intellect development*. Vol 3. № 1. 2019. Режим доступу: http://www.psytir.org.ua/index.php/technology_intellect_develop/issue/current.
6. Levy-Bruhl L. (1930) Primitive Mentality. [in Russian].
7. Lewin K. (2001) Dynamic psychology: Selected works. Moscow [in Russian].
8. Maslow A. (1999) Motivation and personality. SPb. [in Russian].
9. Basics of the in-depth psycho-correction: phenomenology, theory and practice: Study guide for students of higher ed. establ. / T. S. Yatsenko (2006) Kyiv [in Ukrainian].
10. Pribram K. (1975) Languages of the Brain. Moscow [in Russian].
11. Psychodynamic paradigm. Scientific school of the academician of NAPS of Ukraine Tamara Yatsenko: joint monograph/ ed. acad. T. S. Yatsenko (2019) Dnipro [in Ukrainian].
12. Rank O. (1994) The unconscious and forms of its manifestation. Psychoanalysis and Russian thought. Moscow [in Russian].
13. Rogers K. (1994) Look at psychotherapy. Evolve-ment of person. Moscow [in Russian].
14. Sudakov K. V. (2002) Dynamic stereotypes or information imprints of reality. Moscow [in Russian].
15. Tikhomirov O. K. (1984) Psychology of thinking. Moscow [in Russian].
16. Philosophy. Encyclopedic dictionary / Ed. A. A. Ivin. Moscow [in Russian].
17. Freud S. (2011) Ego and the Id: Collection. St. Petersburg [in Russian].
18. Hawking S. (2014) Universe. Three books about space and time. St. Petersburg [in Russian].
19. Readings on the history of psychology / P. Ya. Galperin, A. N. Zhdan (1980) Moscow [in Russian].
20. Jung K. G. and modern psychoanalysis. Readings on in-depth psychology. (1996) Moscow [in Russian].
21. Yatsenko T. S. (1989) Psychological basics of active preparation of future teachers to communicate with students: diss. ... doctor of psychological sciences: spec. 19.00.07. “Educational and developmental psychology”. Kyiv [in Russian].
22. Yatsenko T. S. (1996) Symbolism of dreams and psychological drawings. In book. Psychological basics of group psycho-correction. Kyiv [in Ukrainian].
23. Yatsenko T. S. (2000) Psychoanalytical interpretation of the set of topical psychological drawings (in-depth psychological aspect) / T. S. Yatsenko, Ya. M. Kmit, L. V. Moshenskaya. Moscow [in Russian].
24. Yatsenko T. S., Gluzman A. V. (2015) Methodology of the preparation of in-depth correctional psychologist. Dnepropetrovsk [in Russian].
25. Yatsenko T. S. (2015) Self-deprivation of the psyche and misadaptation of the subject. Kyiv [in Ukrainian].
26. Yatsenko T. S. (2017) Categories “complementarity principle” and “implicit order” in in-depth psyche cognition. Ivano-Frankivsk [In Ukrainian].
27. Yatsenko T. S. (2018) Psychoanalysis of the art reproductions in the training of psychologists: Study guide. / Yatsenko T., Bondar V., Galushko L., Kainska A., Pedchenko O. Dnipro-Kyiv [in Ukrainian].
28. Yatsenko T. S. (2019) Archaic legacy of the psyche: psychoanalysis of the problem phenomenology. Dnipro [in Ukrainian].
29. Yatsenko T. S. (2008) In-depth psychology: diagnostics and correction of the tendency towards psychological death. Study guide. / Yatsenko T. S., Gluzman O. V.,

REFERENCES

Kalashnik I. V. Yalta [in Ukrainian].

30. Yatsenko T. (2018) Implicit order and functional efficiency in the deep knowledge of the psyche. Kyiv [in English].

31. Yatsenko T. (2019) The laws of the psyche in their universal functionality: professional training of a practical psychologist. [in English]. Access mode: http://www.psytir.org.ua/index.php/technology_intellect_develop/issue/current

АНОТАЦІЯ

Яценко Тамара Семенівна, Галушко Любов Ярославівна, Євтушенко Ірина Володимирівна, Манжара Світлана Олегівна.

Пралогічність мислення психолога в контексті глибинно-корекційного пізнання.

Проблема глибинно-корекційного пізнання у його пралогічності розглядається в контексті цілісного, холістичного підходу до розуміння психіки. Стаття вперше розглядає функціональне поле пралогічності мислення суб'єкта, що має вплив на організацію груп АСПП. Акцентується увага на засадничих принципах діяльності цих груп, які створюють передумови безконфліктності взаємин, що каталізує виявлення пралогічних параметрів психіки. Останньому сприяє як візуалізована самопрезентація учасників АСПП, так і діалогічна взаємодія психолога з респондентом. Робота аргументує можливість опосередкованого неявного поєднання логічного мислення з паралогічним, де характеристики останнього нейтральні до суперечностей, сутнісно визначають імпліцитний порядок. Зокрема, висвітлено органічний зв'язок пралогічного мислення та архаїчної заданості "імпліцитного порядку" психіки у суперечливій сутності його складових, що підвладні закону "співпричетності", відкритому свого часу Л. Леві-Брюлем. Окрім того, в дослідженні розкрито передумови результативності діагностико-корекційного процесу АСПП, підпорядкованому відомому закону: "позитивна дезінтеграція психіки та вторинна інтеграція на більш високому рівні її розвитку". Доведено, що основні проблеми глибинного пізнання психіки передбачають урахування мотиваційного потенціалу архаїзмів, передусім позадосвідних утворень у їхній інтегрованості з індивідуалізованими характеристиками суб'єкта. Розкриваються особливості введення допоміжних (упредметнених) засобів у процес такого пізнання, що посилює його об'єктивність. Зміст статті торкається проблематики дуалізму психіки, який притаманний не лише функціонуванню сфер свідомого і несвідомого, а й відповідному латентному впорядкуванню візуалізованих виявів психіки, що відображає "модель внутрішньої динаміки психіки", а саме символ "Інь-Ян".

Ключові слова: психіка, несвідоме, активне соціально-психологічне пізнання (АСПП), архаїзми, глибинне пізнання, дуалізм, закон співпричетності, імпліцитний порядок, пралогічне мислення.

ANNOTATION

Tamara Yatsenko, Lyubov Galushko, Iryna Ievtushenko, Svitlana Manzhara.

Pralогicity of the psychologist's thinking in the context of deep-correctional cognition.

The problem of in-depth correctional cognition of the psyche is its pralогical essence is analyzed in the context of a comprehensive, holistic approach to understanding of the psyche. The article for the first time raises the issue of the pralогical essence of the subject's thinking that influences the organization of ASPC groups. The attention is focused on the fundamental principles of the functioning of ASPC group that set the prerequisites of conflict-free relations that catalyze detection of the pralогical parameters of the psyche. The latter is stipulated by both visualized self-presentation of the ASPC participants and dialogue interaction of a psychologist with a respondent. The works states the possibility of unseen combination of logical thinking with pralогical one. The study presents the characteristics of the pralогical thinking in their neutrality to the controversies, justifies the pralогical nature of the implicit order, etc. The problems of in-depth cognition and ways of overcoming them are described, particularly those associated with pralогical thinking and archaic predeterminancy of the "implicit order" of the psyche, the contradictory nature of its components, which preserves the subordination to the law "involvement", discovered by L. Levy-Bruhl. The article reveals the prerequisites for the effectiveness of the ASPC diagnostic and corrective process, subject to the law – "positive disintegration of the psyche and secondary integration at a higher level of its development". The work asserts that the main problems of the in-depth cognition of the psyche envisage taking into account the motivational potential of archaisms, including non-experience entities in their integration with the individualized characteristics of the subject. The peculiarities of introduction of auxiliary (subjectified) means into the in-depth cognition process that enhances its objectivity are disclosed. Besides, the article describes the problem of the psyche dualism that is inherent not only to the functioning of the conscious and the unconscious spheres, but also to a corresponding latent arrangement of the visualized manifestations of the psyche that reflects the "Model of the psyche internal dynamics", including the "Yin and Yang" symbol.

Key words: active social-psychological cognition (ASPC), archaisms, in-depth cognition, dualism, the law of involvement, implicit order, pralогical thinking.

Рецензенти:

**д. психол. н., проф. Карпенко З.С.,
д. філол. н., акад. Кузнецов Ю.Б.**

Надійшла до редакції 15.10.2020.

Підписана до друку 28.10.2020.

Бібліографічний опис для цитування:

Яценко Т.С., Галушко Л.Я., Євтушенко І.В., Манжара С.О. Пралогічність мислення психолога в контексті глибинно-корекційного пізнання. Психологія і суспільство. 2020. №4. С. 54–69. DOI: <https://doi.org/10.35774/pis2020.04.054>